

Kapitoly z dějin hudby v Německu – sylabus

Drážďany (Sasko)

Vládnoucí rod: Wettinové

Od r. 1539 protestantský stát

Kapela funguje již od 15. stol.

V letech 1613-14 do cca 1616 řídil kapelu fakticky Michael Praetorius.

Hans Leo Hassler v Drážďanech 1608–1612, předtím sloužil se svým bratrem v rudolfínské kapele. Od podzimu 1615 fungoval u dvora jako „Organist und Direktor der Musica“ Heinrich Schütz, pozdější kapelník získal titul Kapellmeister, jeho největší vzestup do r. 1631, díky jeho slávě Drážďany centrem hudebního dění.

Opery: 1627 Schütz – *Dafne* (ztraceno), opery k oficiálním oslavám, ale ne pravidelně, G. A. Bontempi: opera *Il Paride*, 3 listopadu 1662, první italská opera v severním Německu. 1667 otevřen operní dům (Bontempiho operou *Il Teseo*), později italská operní společnost, 1685 kapelníkem Carlo Pallavicino.

1697 – August Silný změna konfese – dvůr se stává katolickým, kapela formálně rozpuštěna a nově organizována pro katolickou kapli. Příliv hudebníků do Drážďan: loutnísta Silvius Leopold Weisse, Pantaleon Hebenstreit (oblíbení hudebníci Augusta Silného), z Francie dechaři i smyčce (koncertní mistr J. B. Woulmyer – Volemeier, 1709-1728). Od r. 1711 také houslista Joh. Georg Pisendel – považován za největšího houslistu své doby. Roku 1710 hudebníci z českých zemí, mezi nimi Jan Dismas Zelenka (kontrabas).

1714-1719: kavalírská cesta mladého kurprince Fridricha Augusta (1714 Paříž, 1717 Benátky, Řím, 1718 Vídeň), doprovázel jej mj. Pisendel, ten se v Benátkách zkontaktoval s Vivaldim, který byl potom hrán v Drážďanech. V Benátkách angažovány nové síly do kapely a pro budoucí operní ansámbl – Antonio Lotti, Johann David Heinichen do r. 1729 dvorní kapelník), Francesco Maria Veracini (houslista). Do Drážďan přišli 1717. Zelenka se zatím ve Vídni vzdělával v kontrapunktu u kapleníka Johanna Josepha Fuxe. V Drážďanech byl také největší a nejvíce ceněný sbor trubačů v Říši – 12 trubačů s 1-2 tympanisty (kurfířt měl funkci arcimaršálka).

Kromě drážďanské i menší „polská“ kapela ve Varšavě (August Silný byl i polským králem), zde od r. 1718 hobojista Johann Joachim Quantz, začal se učit na příčnou flétnu u P. G. Buffardina (v Drážď. 1715-1749), pak získal od panovníka stipendium na tříletou studijní cestu po Evropě a 1728 nastoupil jako sólový flétnista ve velké dvorní kapele, koncem roku 1741 odchází do Berlína na pruský královský dvůr.

Opera: starý operní dům přeměněn 1708 na katolickou kapli. 1717 nově angažovaná operní společnost, členové angažování kurprincem Friedrichem Augustem v Benátkách, z Francie baletní soubor s baletním mistrem. Nový operní dům 1719 k svatbě Friedricha Augusta s Marií Josefou Habsburskou (dcera císaře Josefa I.) – opera *Teofane* od Ant. Lottiho.

(Pozn. - Händel viděl Teofane a líbily se mu výkony zpěváků, angažoval je do Londýna (Francesco Bernardi-Senesino, Margerita Durastanti, Giu. Maria Boschi), nechal se inspirovat námětem a vznikla jeho opera Ottone, kde tito zpěváci zpívali stejné role jako v Teofane. Libreto hodně zkráceno, aby to měšťanské publikum v Londýně přežilo. Tiutlní roli Teofane zpívala Francesca Cuzzoni, kvůli jejímuž pozdnímu příjezdu do Londýna se musela londýnská premiéra odložit na leden 1723. Libreto Nicola Francesco Haym. Ottone poté hrán v srpnu 1723 v Braunschweigu, 1726 v Hamburku s německými recitativy, hudbu přepracoval Telemann.)

Pravidelný operní provoz se ale ve 20. letech nerozběhl, až později, s příchodem Hasseho.

Kapelník Heinichen onemocněl a 1729 zemřel, jeho povinnosti převzal ještě za jeho života Zelenka, ten však místo kapelníka nezískal, jen post skladatele chrámové hudby, zemřel 1745.

Jeho nástupcem ve funkci chrámového skladatele od r. 1746 Giovanni Alberto Ristori, 1750 vicekapelník.

1731 kapelníkem Johann Adolf Hasse, se svou ženou Faustinou Bordoni povoláni z Benátek, Hasse měl velký úspěch s operou *Cleofide* 13. září 1731, ale brzy se vrátili s Faustinou do Itálie. Zpět v Drážďanech byli až 1734. Následujících 22 let zde Hasse psal a řídil nové opery – jednu, někdy dvě do roka, v karnevalové sezóně téměř každý rok, v roce 1750 získal Hasse titul Oberkapellmeister.

Sedmiletá válka 1756-1763: obsazení Drážďan Prusy, kurfiřt utekl do Polska, kde pokračovala operní představení. Hasseho rukopisy byly zničeny při bombardování Drážďan 1756, Hasse odešel do Itálie v prosinci toho roku. Po skončení války se kurfiřt vrátil roku 1763 z Varšavy zpět, operní dům sloužil Prušákům jako skladiště, nechali jej znovu opravit a otevřen byl s Hasseho operou *Siroe* 1. srpna.

1768 po generační výměně panovníků se italská opera seria přestává hrát.

Lipsko (Sasko)

Centrum obchodu (veletrhy), nebylo sídelním městem dvora

Dvě důležité instituce: tomášská škola a univerzita (zal. 1409)

Těsné vazby univerzity s tomášskou školou, učitelé a žáci tomášské školy účinkovali na bohoslužbách univerzity. Tomášští kantoři byli až do roku 1725 faktičtí ředitelé hudby na univerzitě.

1539 reformace – změna církevní a školské organizace, všichni faráři i učitelé i tomášská škola podřízeny městské radě. Lipsko se stalo centrem tisku protestantských zpěvníků.

1549 Kirchenordnung – tomášští a jejich kantor obstarávají jako dříve figurální hudbu u sv. Tomáše i sv. Mikuláše (Nikolaikirche). Od 2. pol. 16. stol. začalo být bráno kantorské místo u sv. Tomáše jako prestižní životní post, předtím to byla přestupní stanice k lepší pozici. V 1. pol. 17. stol. vzrostly velmi kantorské povinnosti, nehudební předměty učil ve škole jen omezeně, nadané žáky měl učit soukromě.

Potom přibýly pod správu tomášského kantora další dva městské kostely – Neukirche 1699 a Peterskirche 1712. Ve vyšších třídách tomášské školy byli kromě zpěváků i instrumentalisté, výuka na tom. škole zahrnovala i hru na nástroje. Kromě bohoslužeb hráli studenti i na svatbách, slavnostech atd. V neděli se hrály kantáty, střídavě u Tomáše a u Mikuláše, s orchestrem.

Johann Kuhnau – od r. 1684 varhaník u sv. Tomáše, 1701 – 1722 kantor. Napjatý vztah s Neukirche i operou – odváděli jim studenty do orchestru. Ke konci Kuhnauova působení se ke kantátám přidávají i oratorní pašije.

1704 Georg Philipp Telemann varhaníkem a hudebním ředitelem v Neukirche, 1705 opustil Lipsko.

Po smrti Kuhnaua 1723 tomášským kantorem přichází Johann Sebastian Bach (městská rada chtěla původně Telemanna, potom Christopa Graupnera). V prvních letech složil 3 ročníky kantát, Janovy a Matoušovy pašije. Oratorní pašije střídavě v Tomášském a Mikulášském kostele, od Keisera, Händela, Telemanna i pasticcia.

Collegia musica – hudebnická sdružení, zakládána studenty. Jedno z nich založil Telemann ještě jako varhaník v Neukirche, bylo také činné při tomto kostele. 1705 Telemann odchází, ale c.m. vydrželo o a zůstalo pod Neukirche. V letech 1739-41 jej řídil také J.S. Bach.

Od roku 1743 začali obchodníci organizovat koncerty a podnikat, stáhli k sobě nejlepší hudebníky a studenty, 1781 založen v prostorách původně určených při veletrzích pro obchodníky se sukem Gewandhaus – ten zůstal dodnes.

Opera v Lipsku: začala jako soukromý podnik: 1692 saský vicekapelník N. A. Strungk získal kurfiřtskou koncesi na provozování německých oper během veletrhů. Postaven Opernhaus am Brühl, otevřen 1693. 1702 řídil hudbu v opeře Telemann, angažoval tam své collegium

musicum. Po něm převzali operu další ředitelé hudby z Neukirche. Ve 40. letech přišly italské operní společnosti, za sedmileté války konec (Sasko obsadili Prusáci). Potom se už hrály německé singspiely (Neefe, Benda).

Berlín (Braniborsko, později Prusko)

Vládnoucí rod: Hohenzollernové

1539 reformace; kulturní rozmach za Friedricha Viléma zvaného „Velký kurfiřt“ (1640 – 1688) – výstavba města, rozvoj kultury a hospodářství. 1685 toleranční edikt – příchod francouzských hugenotů, Čechů, salcburských protestantů.

Rozkvět: 1701 – Friedrich III., jako král pruský Friedrich I., založil moderní orchestr s novými nástroji, Centrem hudebního a kulturního života dvůr královny Sophie Charlotty na zámku Charlottenburg – komorní koncerty, opery – italská opera i francouzské zpívané balety (opery: Steffani, Corelli, Bononcini, Ariosti, Torelli, Fedeli; J.B. Volumier – tance). Také německý raný singspiel.

1709 – Berlín získal statut rezidenčního města – spojení starého Berlína s dalšími okolními menšími městy.

Úpadek: Od roku 1713 zapálený militarista Friedrich Vilém I. (do 1740). Z Berlína udělal „Garnisonstadt“, zrušil kapelu i sbor trumpetistů, nechal si jen malý ansámbl (dva pištcí, čtyři kantoři, šest signálních pištců, šest hobojistů). Sloužili za malý plat v regimentech (jedním z hobojistů byl i G. Pepusch). Komorní koncerty se konaly jen u královny Sophie Dorothey (útočiště milovníků hudby z dvorské společnosti).

Korunní princ Friderich („neškodný flétnista“ :-)) měl svou kapelu a po nástupu na trůn r. 1740 (Friedrich II.) ji rozšířil a tak obnovil původní velkou dvorní kapelu. V čele kapelník Carl Heinrich Graun. Další osobnosti: C.Ph. E. Bach, František Benda a jeho bratr Josef, Jiří Čert, který s Bendou utekl z Čech, Johann Gottlieb Graun (koncertní mistr, kapelníkův bratr), Johann Joachim Quantz, učitel flétnové hry – nastoupil 1741, přišel z Drážďan.

Opera: 1686 přišli do Berlína první italští zpěváci ke dvoru, i za Friedricha III. (I.) italské opery, francouzské tance a baletní pantomimy. 1700 v divadle na Stadtplatz první italská opera.

1740 Friedrich II. rozkázal hned po nástupu stavět operní dům, C. H. Graun angažoval cca 8 italských zpěváků a po 8 franc. tanečnicích a tanečnicích. Hlavním skladatelem oper v Berlíně byl C. H. Graun.

Sedmiletá válka – konec, operní dům zavřen, ansámbl se rozpadl, Graun +1759, členové kapely se ocitli v hmotné nouzi. 1764 – nově otevřeno, kapelník Joh. Fr. Agricola.

Friedrich II. měl velmi konzervativní vkus, nebyly hrány moderní opery, např. Gluck. Hodně pro něj znamenal jeho houslový virtuoz F. Benda – ten zemřel 1786 a Friedrich II. téhož roku krátce po něm.

Mnichov (Bavorsko)

Vládnoucí rod: Wittelsbachové

Vzestup dvorní kapely kol. 15 20 (Ludwig Senfl), hudebníci z rozpuštěné kapely zesnulého císaře Maxmiliána I.

Největší rozkvět v době působení Orlanda di Lasso: 1557 tenorista, 1563-1594 kapelník; Lasso měl dva syny: Ferdinand (od 1602 kapelník), Rudolf (tenorista, od 1600 varhaník), vnuk Ferdinand 1613 poslán do Říma naučit se „novému stylu“, (1616-1629 kapelník).

1559 – příchod jezuitů do Bavorska, zal. univerzity v Ingolstadt, pedagogické uplatnění dvorních hudebníků.

1651 zač. operního provozu u dvora v Mnichově (svatba: Ferdinand Maria a Henrietta Adelaida Savojská), 1654 operní dům

1656 kapelníkem Johann Kaspar Kerll, po něm Agostino Steffani, Giuseppe Antonio Bernabei (kapelník 1688-1732), Pietro Torri (ředitel komorní hudby, kapelník 1732-37). Jejich opery se hrály u dvora.

(velkou událostí byla r. 1685 svatba Maxe Emanuela s Marií Antonii Habsburskou – opera *Servio Tullio* od Steffaniho).

Francouzské vlivy: kurfiřt Max Emanuel v rakouském Nizozemí od 1692 (v Bruselu na repertoáru Lullyho opery), potom v exilu ve Francii do r. 1714.

1722 svatba následníka Karla Alberta s Marií Amálií Habsburskou (opery: Pietro Torri: *I veri Amici*, Tomaso Albinoni: *Adelaide*)

Ve 20. letech růst kapely, na předních místech Italové.

Zač. 40. let: války o rakouské dědictví, Karel Albert krátce českým králem (1741), potom císařem

Potom konsolidace, 1747 další (dvojitá) svatba, vdávala se (do Saska) mj. i princezna Marie Antonie Walpurgis – skladatelka a libretistka.

V opeře kastráti: Farinelli, Bernacchi, Carestini, zpěvačka Faustina Bordoni.

Andrea Bernasconi – kapelník v l. 1755-1784

V 70. letech na repertoáru Galuppi, Mysliveček, Gluck Mozart (italská díla: 1775 *La Finta Giardiniera*, 1781 *Idomeneo*).

1777 vymření bavorských Wittelsbachů, přichází falcká větev z Mannheimu (Karl Theodor), spojení mnichovské kapely s přichozí mannheimskou – přichází tradice německého singspielu, který v 80. letech vytlačil italskou operu (hrány i Mozartovy *Únos ze Serailu* a *Kouzelná flétna*).

Pozn. na okraj: bavorský princ, který se měl stát po vymření španělských Habsburků španělským králem se jmenoval Josef Ferdinand, nar. 1692. Byl to syn kurfiřta Maxe Emanuela a Marie Antonie Habsburské (dcery našeho císaře Leopolda I. – proto byl jako dědic španělského trůnu pro rakouské Habsburky přijatelný). Zemřel však již roku 1699.

Mannheim (Falck)

Vládnoucí rod: Wittelsbachové (falcká větev), přechází 1777 do Mnichova

Město se stává kurfiřtským sídlem až r. 1720, kdy tam kurfiřt Karl Philipp von der Pfalz přesídlil z Heidelbergu i se svou kapelou.

Mezinárodní obsazení kapely: Němci, Rakušané, Slezané, Češi, Nizozemci. Od 1742 v zámku operní dům.

Kurfiřt Karl Theodor od r. 1743, budování kapely, významní členové: Gottfried Finger, Jan Václav Stamic, František Xaver Richter, Ignaz Holzbauer (1777 opera *Günther von Schwarzburg* – vliv na Mozartovu *Kouzelnou flétnu*), Christian Cannabich (taneční hudba k operám), Johann Baptist Wendling (flétnista). I Karl Theodor hrál na flétnu!!!

Mozart strávil v Manheimu zimu 1777/78, když cestoval s matkou do Paříže.

Operní dům: v plném provozu i pro veřejnost až od r. 1748, nejprve italské opery (Galuppi, Gassmann, Gluck, Salieri, Holzbauer), potom i německé. 1777 provoz končí (posledním hraným dílem byl Holzbauerův *Günther von Schwarzburg*), stěhování do Mnichova.

A na závěr: Co je potřeba znát k testu:

- jména jednotlivých vládnoucích rodů a jejich přiřazení k rezidenčním městům (pochopitelně kromě Lipska)
- z 16. a 17. stol. nic moc, ale určitě tam bude dotaz na Orlanda di Lasso v Mnichově a Heinricha Schütze a spol. v Drážďanech.
- důležitá je první polovina 18. století – kdo ze skladatelů působil v kterém městě, i kdo v té které zemi tehdy vládl. Není nutné znát názvy oper ani jména těch, při jejichž svatbách opery zazněly (tyto údaje jsem přidala jen informativně). I když, pozor na Teofane....